

RÓMOVIA

V ELEKTRONICKÝCH MÉDIÁCH

MONITOR 2000/2001

*Analýza vysielania spravodajských relácií
Slovenskej televízie, Televízie Markíza, Televízie Luna, Slovenského rozhlasu a Rádia Twist
o rómskej národnostnej menšine*

OBRAZ RÓMOV V MÉDIÁCH

Úloha a postavenie médií po roku 1989

V modernej demokratickej spoločnosti je existencia nezávislých médií nutnosťou a nevyhnutnou podmienkou pre slobodné šírenie myšlienok, pre zabezpečenie slobody prejavu. Osobitný vplyv médií vyplýva z ich schopnosti meniť prostredie spoločnosti a ovplyvňovať ho. Masmédiá, najmä tie s celoštátnou pôsobnosťou, majú nezastupiteľnú úlohu pri výchove k občianskym právam, pri presadzovaní ducha tolerancie, pri prekonávaní a potláčaní diskriminácie a v boji proti rasizmu. Prostriedky masovej komunikácie majú významný vplyv na zmýšľanie ľudí a formovanie verejnej mienky a spoluvytvárajú hodnotový systém spoločnosti. Ale váhu vplyvu médií nie je možné definovať. Podľa niektorých prameňov (štúdií) v USA môže komentár v celoštátnom médiu v rámci predvolebnej kampane spôsobiť až „okamžitú 4-percentnú zmenu názorov“¹.

V mnohých demokratických štátoch je silný najmä vplyv televíznych médií. Sú významným činiteľom formovania politickej scény. V mnohých prípadoch dokážu veľmi radikálne ovplyvniť napríklad výsledky volieb (príklad z Talianska, kde vyhral posledné parlamentné voľby mediálny a televízny magnát Berlusconi), resp. ovplyvniť postavenie politickej strany (napr. možný vplyv televízie Markíza na postavenie a preferencie strany ANO P. Ruska, resp. možný vplyv nedostatočnej medializácie na zánik strany Stred I. Mjartana, hoci jej významným predstaviteľom bol aj M. Čič). Treba však povedať, že vplyv médií je relatívny. Jediniec s ustáleným hodnotovým systémom vie selektovať, vie sa v trhu informácií orientovať. Stáva sa voči nim, resp. niektorým z nich imúnnym.

V mediálnom priestore Slovenskej republiky má dominantné postavenie televízia. Pokiaľ vplyv štátu na súkromnú TV Markíza je relatívne obmedzený, o to viac vystupuje do popredia zodpovednosť verejnoprávnej STV (graf č.1). Udalosti, ktoré sú vysielané v televízii, sú pre diváka dôveryhodné, udalosť vidí na „vlastné oči“, zatiaľ čo napríklad v rozhlase to síce počuje, ale pravdivosť informácie si nemôže „overiť“ zrakom. Na postavenie televízie má vplyv aj vybavenosť domácností prijímačmi, ale v súčasnosti najmä dostupnosť domácností k ponuke televíznych staníc. V roku 1998 bolo z 1 840 000 domácností až 98% televíznych. Denne sleduje televízny program 60% a niekoľkokrát týždenne 27% populácie. V STV tvorí spravodajstvo, publicistika a dokumenty 40% vysielacieho času. V SR bolo okolo 220 televíznych káblových sietí a asi 550 000 účastníkov káblového vysielania televízie, čo predstavuje vysoký európsky štandard². Významný je v tomto smere vplyv lokálnych káblových televízií. Napr. vysielanie TV Prievidza sledovalo takmer 90% respondentov³. K 31.12.2000 bolo platných 81 licencií na regionálne a lokálne vysielanie, 66 staníc vysielalo cez káblové rozvody⁴.

Postavenie rozhlasových médií je determinované najmä vplyvom komerčných rozhlasových staníc na mladú generáciu (u nás napr. FUN Rádio, ale aj Rádio Twist (graf č.2). SRO vysielal v roku 1998 23 tisíc hodín programu ročne na troch okruhoch pre 3,5 mil. poslucháčov. Rádiožurnál počúvalo 26% poslucháčov. V tom istom roku pôsobilo na Slovensku 25 súkromných rozhlasových staníc. Najvýznamnejšie bolo FUN Rádio, ktoré bolo možné počúvať na 70% územia Slovenska. Jeho poslucháčske zázemie tvorili mladí ľudia vo veku 14 – 29 rokov (67% poslucháčov). Rádio Twist (vzniklo v roku 1993) má poslucháčov z okruhu tzv. stredných vzdelaných vrstiev strednej generácie (priemerný vek 38 rokov, 35% maturitné vzdelanie, 18% VŠ)⁵.

Tlačené médiá vplyvajú na formovanie abstraktného myslenia, môžu uvádzať viac podrobností, informácie môžu popísať udalosť detailnejšie, ísť im „pod kožu“. Správa v novinách môže udalosť interpretovať, hodnotiť, komentovať. V tomto smere môže tlač vplývať aj na televízne

¹ Ivantyšin M.: Vplyv médií na volebné správanie, In: MEMO 98 Monitoring médií, MEMO 98, Bratislava, 1999, str. 5

² Tamtiež, str. 9

³ Tamtiež, str. 9

⁴ Füle J., Mistríková Z., Gindl E.: Médiá, In: Slovensko 2001, Súhrnná správa o stave spoločnosti, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava, 2001, str. 603

⁵ Brečka S.: Vzťah verejnosti k médiám a volebné preferencie, In: MEMO 98 Monitoring médií, MEMO 98, Bratislava, 1999, str. 18

médiá. Podľa výskumov koncom 80-tych rokov 2/3 Američanov získavali informácie z televízie, necelá polovica z tlače a len 20% z rozhlasu ⁶.

Z hľadiska prístupu tlačených médií aj k spôsobu prezentácie problematiky rómskej národnostnej menšiny možno na slovenskej mediálnej scéne identifikovať 4 základné skupiny tlačených médií ⁷:

1. Nacionálne orientovaný typ (nacionalistická a národne orientovaná tlač), kde bol dominantným predstaviteľom denník Slovenská Republika, v súčasnosti ide o Nový deň.
2. Extrémne ľavicový typ (komunistická a robotnícka tlač), reprezentovaný dvoma málo významnými periodikami Úsvit a Hlas robotníkov.
3. Postkomunistický typ (postsocialistická a sociálnodemokratická tlač), reprezentovaný denníkom Pravda, ale do nedávna sem patril aj denník Práca.
4. Liberálny a konzervatívno-liberálny typ (nezávislá proreformná, liberálna a konzervatívna tlač), kde možno zaradiť denníky SME, Nový čas, a čiastočne aj Národnú obrodu⁸.

V roku 1989 vychádzalo na Slovensku 12 denníkov s priemerným nákladom 110 000 kusov výtlačkov, v roku 1998 19 denníkov (12 celoštátnych, 3 regionálne a 4 lokálne) s priemerným nákladom 50 ks výtlačkov (graf č. 3).

Práva a povinnosti médií v SR vymedzujú rôzne právne predpisy. Najdôležitejšie štyri zákony: Zákon NR SR č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii, Zákon SNR č. 254/1991 Zb. o Slovenskej televízii, Zákon SNR č. 255/1991 Zb. o Slovenskom rozhlase a Zákon č. 81/1991 Zb. o periodickej tlači a ostatných hromadných informačných prostriedkoch. Zákon o vysielaní a retransmisii je základným zákonom pre elektronické verejnoprávne i súkromné médiá. Vo svojom § 16, písm. a) ukladá prevádzkovateľom povinnosť „...zabezpečiť všestrannosť informácií a názorovú pluralitu...“ a v písm. b) povinnosť „...zabezpečiť objektivnosť a nestrannosť spravodajských programov a politickopublicistických programov...“. Zákon ďalej stanovuje zásadu, že základným poslaním verejnoprávných médií STV a SRO je „...utvárať vo vysielaní priestor pre pluralitu názorov bez uprednostňovania záujmov len jednej politickej strany, politického hnutia, skupiny alebo časti spoločnosti alebo náboženského vyznania a viery...“⁹. Zákony, ktoré sa týkajú STV a SRO definujú ich poslanie, ktorým je „...služiť verejnosti tvorbou a šírením programov založených na zásadách demokracie, humanizmu, etiky, pravdivosti, nezávislosti, profesionality a zákonnosti“¹⁰. Podobné ustanovenia zamerané na periodickú tlač obsahuje aj Tlačový zákon.

Krátky slovník slovenského jazyka uvádza že monitorovanie je odborný informačný systém, ktorý na základe sústavného merania, pozorovania a analýz stavu istého objektu predpovedá jeho budúci vývin. A monitoring je sledovanie priebehu. To uvádzajú aj ďalší autori ¹¹. Monitorovať v publicistike znamená pozorovať a zaznamenávať.

Pred rokom 1989 sa robili obsahové analýzy ústredných denníkov a neskôr aj krajských, okresných a miestnych periodík v Novinárskom študijnom ústave, išlo však o kvantifikáciu obsahových a žánrových prvkov. V 90-tych rokoch sa na monitorovanie začala využívať aj výpočtová technika a slovenské inštitúcie, ktoré sa monitorovaním tlače alebo médií vôbec zaoberajú, využívajú zahraničné skúsenosti. Systematicky sa po roku 1989, najmä v druhej polovici desaťročia monitorovaním vysielania médií začali zaoberať najmä mimovládne organizácie. Požiadavka sledovania práce médií, vyhodnocovania a analyzovania toho čo vysielajú, predovšetkým v oblasti spravodajstva, vyplynula na Slovensku najmä po roku 1994, nástupe Mečiarovej vlády, kedy sa zdali byť aktuálne otázky ovplyvňovania médií, najmä verejnoprávných (Slovenská televízia, Slovenský rozhlas) politickou mocou. V súvislosti s predvolebnou kampaňou roku 1998 robili monitorovanie

⁶ Ivantýšyn, M.: Vplyv médií na volebné správanie, In: MEMO 98 Monitoring médií, MEMO 98, Bratislava, 1999, str.5

⁷ Vašečka, M., Pinterová, B.: Monitoring problematiky migrácie Rómov do krajín EÚ v profilujúcich slovenských denníkoch (január 1999 – apríl 2000), IVO, Bratislava, 2000, str. 20

⁸ Tamtiež

⁹ Solovic, B.: Legislatívny rámec projektu, In: MEMO '98 Monitoring médií, MEMO 98, Bratislava, 1999, str. 24

¹⁰ Tamtiež

¹¹ 24 Holina, V.: Monitorovanie volebnej kampane a obsahová analýza, In: MEMO 98 Monitoring médií, MEMO 98, Bratislava, 1999, str. 19-21

MEMO 98, NCMK, SSN-PHARE, ktoré sa orientovali na priebeh volebnej kampane v médiách. Súčasne od júna 1998 prostredníctvom Slovenského helsinského výboru sa začal výskum „Obraz Rómov v slovenských médiách“. Neskôr najmä monitoring mimovládnej organizácie MEMO '98 nadobudol systémové parametre a po roku 1998 prebieha systematicky. V roku 1999 sa otázkou prezentácie migrácie Rómov v tlačенých médiách zaoberal Inštitút pre verejné otázky. V roku 2000 začalo MEMO '98 realizovať aj projekt monitorovania vysielania elektronických médií o národnostných menšinách, najmä o Rómoch. Tento monitoring prebieha už tretí rok a v roku 2002 bol v súvislosti s voľbami rozšírený aj na relevantné tlačené médiá.

Základným prvkom monitorovania médií je metóda obsahovej analýzy, ktorá je charakterizovaná tým, že výpoveď nie je skresľovaná a ovplyvňovaná výskumnikom. Prvé použitie metódy obsahovej analýzy pri vyhodnocovaní činnosti médií bolo zaevidované v 50-tych rokoch v USA. Predmetom analýzy bolo zisťovanie charakteristiky etnických menšín v príspevkoch v populárnych časopisoch. Podľa Berelsonových definícií z rokov 1941 – 1943 obsahová analýza je charakterizovaná tým, že sa musí dotýkať len syntaktických a sémantických prvkov výpovede a musí byť systematická, kvantitatívna a objektívna¹². Podľa Holinu je teda obsahová analýza „...prevažne kvantitatívna metóda systematického a overiteľného opisu analýzy komunikačných celkov a komunikačných výpovedí“¹³. Pri monitorovaní médií a následnej realizácii kvantitatívnej obsahovej analýzy je potrebné vymedzenie cieľov analýzy, vymedzenie základného a stanovenie výberového súboru, ktorý sa bude monitorovať a analyzovať. Potom je nutné stanoviť jednotky analýzy, teda spôsob kódovania. Na základe cieľov analýzy je nutné sformulovať kritéria analýzy a definovať použitie kategórií (názov, predmet, téma monitorovania). Potrebné je aj vypracovanie podrobného časového a organizačného harmonogramu¹⁴.

Medzinárodné normy

Predchádzajúcimi kapitolami sme sa pokúsili odpovedať na prvé dve otázky, ktoré sme položili. Aká bude odpoveď na tretiu otázku?

Obraz Rómov, ako ich vykresľujú médiá, a to nielen po roku 1989, keď sa začali naplňovať práva občanov na slobodný prístup k informáciám, keď sa začala uplatňovať sloboda slova, ale aj dávno predtým, v komunistickej minulosti, bol presne takým obrazom, aký mali v spoločnosti. Spoločenské vedomie, celková klíma a politické myslenie, jednoducho povedané „stav demokracie v hlavách ľudí“ vymedzovali aj mediálne vedomie. V týchto intenciách sa na Slovensku nič nezmenilo ani po roku 1989. Lebo úroveň demokracie spoločnosti sa nevyhnutne odráža aj v úrovni demokracie v médiách. „Negatívny obraz o Rómoch umocňujú médiá, ktoré ich vykresľujú ako špinavých, lenivých a prefiakaných jednotlivcov a skupiny, pričom negatívne skúsenosti sú pripisované celému rómskemu etniku ako spôsob života a hodnotový systém, ktorý je im vlastný.“¹⁵ A to aj napriek tomu, že Listina základných práv a slobôd vo svojej tretej hlave „Práva národnostných a etnických menšín“ v článku 24 jednoznačne deklaruje, že „Príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej alebo etnickej menšine nesmie byť nikomu na ujmu.“¹⁶

V októbri 1993 Viedenská konferencia hláv štátov a vlád členských krajín RE prijala tzv. Viedenskú deklaráciu, v ktorej sa o.i. hovorí, že „ochrana menšín je základným prvkom stability a demokratickej bezpečnosti na našom kontinente...“ Súčasne „požiadala Výbor ministrov, aby vyzval profesionálov zo všetkých médií, aby prinášali faktické a zodpovedné správy a komentáre o všetkých prejavoch rasizmu a intolerancie a aby pokračovali v rozvíjaní etnického kódexu, ktorý odráža tieto požiadavky.“¹⁷ V súlade s týmito požiadavkami prijal 26. októbra 1994 EBU (European Broadcasting Union, Výbor pre televízne programy), v spolupráci s PBME (Public Broadcasting for a Multicultural

¹² Tamtiež, str. 20

¹³ Tamtiež

¹⁴ Tamtiež

¹⁵ Řičan, P.: Integrace Romům do české společnosti, In: Romové a Evropa, zborník z konferencie, Rómske etnikum a multietnicita v zemích střední Evropy – evropský problém?, Štířín, 10.-13.12.1998, str. 221

¹⁶ Listina základných práv a slobôd, Ústavný zákon s komentárom, SPN Bratislava 1992, 62 s. (Ľ.Fogaš, Ľ.Cibulka) str. 25

¹⁷ Ako správne zobrazíť etnické menšiny v európskych krajinách, Odporúčania pre rozhlasové a televízne vysielanie, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, číslo 1, 2, Academia Istropolitana, Bratislava, str. 14

Europe, Verejnoprávne vysielanie pre mnohokultúrnu Európu) Programové vyhlásenie. Cieľom bolo informovať, viesť dialóg, navrhovať postupy a stimulovať opatrenia. Európska vysielacia únia schválila Deklaráciu o úlohe verejnoprávnych inštitúcií v mnohonárodnostnej, mnohokultúrnej, mnohonáboženskej Európe. Podľa nej „každá členská organizácia (EBU) musí poskytovať služby v rozsahu a spôsobom náležitým pre danú krajinu a jej občanov. Musí...ponúkať programy pre všetky časti obyvateľstva, vrátane menšín“ a zabezpečiť „...potrebu kultúrnej, rasovej a jazykovej rozmanitosti v programoch i pri výbere spolupracovníkov...“¹⁸ V intenciách týchto dokumentov niektoré krajiny (Belgicko, Holandsko, Nemecko, Spojené kráľovstvo...) prijali kódexy s odporúčaniami pre rozhlasové a televízne vysielanie.

Na základe vyššie spomínaných dokumentov Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy v Bratislave vydalo materiál „Ako správne zobrazit' etnické menšiny v európskych krajinách, Odporúčania pre rozhlasové a televízne vysielanie, číslo 1, 2, (Academia Istropolitana, Bratislava, str.14.).¹⁹

Odporúčania vznikli pre rozhlasových a televíznych pracovníkov. Hovorí sa v nich, že „Zostavovatelia programov, redaktori a riadiaci pracovníci musia zvážiť dopad svojej činnosti.“ (str. 4), to, čo robia; či „nevedome ponúkajú obraz monokultúrnej a jednojazyčnej reality“, „neposilňujú rasizmus, predsudky, xenofóbiu?“ (str. 4). Vývoj sa uberá smerom k mnohokultúrnej a mnohorasovej spoločnosti. Vysielanie síce nevytvára rasizmus, ale môže ho ignorovať alebo podporovať. Výskumy potvrdili, že tzv. neutrálnosť je často vnímaná divákmi a poslucháčmi ako variant rasizmu a xenofóbie, t.z., že ak sú správy prezentované ako nezávislé, ľudia to môžu chápať aj ako súhlas. Vo vysielaní médií dochádza k marginalizácii rasových a etnických menšín. O Rómoch sú v spravodajstve informácie len vtedy, keď sa niečo deje, informuje sa o kauzách a problémoch. „Keď bieli Európania každodenne neuvidia v programoch príslušníkov rasovej alebo etnickej menšiny, posilní to ich nazeranie na nich ako na neplnohodnotných členov spoločnosti...“ (str. 5). Chýbajú pozitívne správy. Najmä Rómovia sú vykresľovaní len ako súčasť nejakých problémov alebo ako špecifický problém. V ľuďoch vznikajú asociácie – kriminálne, drogové, teroristické, Rómovia sú tak vnímaní ako problémová sociálna skupina. Regionálne etnické vysielanie, pokiaľ existuje, je v neatraktívnom vysielacom čase a nesplňa kritériá mnohokultúrnosti. Mnohé programy naplňajú charakteristiku exotickosti. Rómovia sa narodili v Európe, v konkrétnych štátoch, preto nemôžu byť považovaní za cudzincov. Rasizmus a diskriminácia vedie k ich vylúčeniu zo spoločnosti, k odcudzeniu. Prispievajú k tomu aj ostatné sociálne faktory, ako sú nízka úroveň vzdelania, nedostatok pracovných príležitostí.

Médiá môžu vytvárať atmosféru na potláčanie rasizmu a xenofóbie. Treba vytvoriť priestor pre kultúrnu rozmanitosť, mnohokultúrnosť programov, „...verejnoprávne médiá majú povinnosť prijať politiku mnohokultúrneho programovania...“ (str. 6). Rasové a etnické menšiny sa musia stať každodennou súčasťou vysielania, „nevyhnutná je „politika rovnakých príležitostí“, personálna etnická vyváženosť vo všetkých typoch programovej štruktúry. Je nutné zabezpečiť výrobu aj špecifických programov o menšinách a pre menšiny. Médiá by mali viesť cieľenú propagandu smerom k verejnosti, vládnym i mimovládnym štruktúram o potrebe realizácie takýchto princípov pri realizácii ľudských práv, regulácii vysielania, slobodnej tvorby, vzdelávania.

Programové vyhlásenie EBU prijaté v spolupráci s PBME v roku 1994 definuje požiadavky na televíziu a rozhlas. Programy by nemali obsahovať nič, čo je namierené proti rovnakým právam a „čo by mohlo vyvolať prejavy rasizmu, xenofóbie a deštruktívneho nacionalizmu“²⁰.

1. Nepoužívať vo vysielaní terminológiu urážajúcu menšiny a takú, čo vyvoláva pocity odlišnosti. Rozoznať, ktoré výrazy ponižujú, ohovárajú a zneužívajú jednotlivcov na podklade ich etnickej, rasovej alebo náboženskej príslušnosti. Pri živom vysielaní zaujať k nim stanovisko, odmietnuť ich.

¹⁸ Tamtiež, str. 13

¹⁹ Poznámka: Keďže filozofia i znenie odporúčaní explicitne formulujú požiadavky na médiá, vzhľadom na nasledujúcu analýzu vysielania vybraných rozhlasových a televíznych médií v SR v rokoch 2000 a 2001 pokladáme za potrebné venovať sa odporúčaniam detailnejšie.

¹⁹ Ako správne zobrazit' etnické menšiny v európskych krajinách, Odporúčania pre rozhlasové a televízne vysielanie, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, číslo 1, 2, Academia Istropolitana, Bratislava, str. 13

¹⁹ Ako správne zobrazit' etnické menšiny v európskych krajinách, Odporúčania pre rozhlasové a televízne vysielanie, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, číslo 1, 2, Academia Istropolitana, Bratislava, str. 13

²⁰ Ako správne zobrazit' etnické menšiny v európskych krajinách, Odporúčania pre rozhlasové a televízne vysielanie, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, číslo 1, 2, Academia Istropolitana, Bratislava, str. 13

2. **Vyhýbať sa opakovaným charakteristikám (stereotypom) vlastností menšín prostredníctvom zdôrazňovania ich rasy alebo etnickej príslušnosti.**
3. **Zamedziť nepodloženým a nedomysleným asociáciám o spojitosti menšín a sociálnych problémov a vyhnúť sa zobrazovaniu fiktívnej reality, ktorá vyvoláva predsudky.**
4. **Zabezpečiť adekvátne zastúpenie menšín v éteri a zastúpenie redaktorov, komentátorov, moderátorov z radov menšín.**
5. **Opatrne narábať so štatistikami a pravdivo zobrazovať rozdiely vo vnútri menšín.**
6. **Neukazovať naturalizované skupiny ako exotické exponáty. Nevyslovovať domnienky o kultúrnom pozadí jednotlivcov na základe mena alebo náboženstva.**
7. **Naučiť divákov a poslucháčov, ktoré výrazy sú rasistické a xenofóbne.**
8. **V spravodajstve poskytovať pravdivé informácie a zabrániť vytváraniu senzácií s rasovými prvkami. Pri príprave spravodajstva spolupracovať aj s odborníkmi.**
9. **Skúmať zaobchádzanie s menšinami, poskytnúť priestor ich predstaviteľom, skúmať rôzne názory v rámci menšín.**
10. **Vyvarovať sa úmyselných a neúmyselných dezinformácií poskytujúcich priestor xenofóbii a rasizmu a vyvarovať sa názorov, ktoré môžu vyvolať nepokoj, strach. Pri vysielaní informácií a názorov podporujúcich rasizmus a xenofóbiu je potrebné zaujať odmietavé stanovisko, hľadať dôkazy na ich vyvrátenie, resp. podporu, poukazovať na protispoločenskú takýchto názorov.**

Odporúčania sa dotýkajú ďalej aj oblasti športu a športového spravodajstva, dramatického umenia, ľahkých žánrov, vzdelávacích programov, náboženského vysielaťia, vedecko-populárnych programov, hudby a umenia, programov pre deti a mládež. Ich realizácia môže pomáhať vytvárať klímu k budovaniu „tolerantnejšej, harmonickejšej a kultúrne rozmanitej“ spoločnosti.

Prvé monitory médií k rómskej problematike

Projekt *Obraz Rómov* vo vybraných slovenských masmédiách je po roku 1989 prvý pokus o zmapovanie pôsobenia médií pri formovaní názorov občanov, verejnej mienky na rómsku národnostnú menšinu a o analýzu obsahu vysielaťia vybraných médií pri prezentácii Rómov a ich problémov, o zistenie toho, čo médiá pri vykresľovaní ich života zdôrazňovali, resp. čo na druhej strane marginalizovali. Autori vychádzali z hypotézy, že obraz Rómov v médiách je identický s ich obrazom v majorite, pretože médiá sú súčasťou majority. Hlavným znakom tohto obrazu je latentný rasizmus, čo si však médiá neuvedomujú, pretože predsudky a stereotypy za formy prejavu rasizmu nepokladajú. Projekt monitorovania médií prebiehal v čase od 1.6.1998 do 31.5.1999 na pôde Slovenského Helsinského výboru a bol ako grant financovaný Veľvyslanectvom Holandského kráľovstva v SR²¹. Riešiteľmi projektu boli študenti politológie FFUK v Bratislave B. Benkovič a L. Vakulová.

Autori pri hodnotení použili metódy kvantitatívnej, ako aj kvalitatívnej obsahovej analýzy. Pri výbere relevantnej vzorky médií hlavnými kritériami bola čítanosť, resp. u elektronických médií sledovanosť. Analyzovali 6 tlačených médií – *Nový čas*, *Pravdu*, *Slovenskú republiku*, *SME*, *Prácu* a *Národnú obrodu*. Z elektronických médií to boli spravodajské relácie Slovenskej televízie, *Televízie Markíza* a Slovenského rozhlasu, kde však sledovali správy len na základe scenárov k reláciám a preto výsledky, týkajúce sa tohto média nie sú reprezentatívne. Analyzovanou jednotkou bola informácia, kde bolo uvedené slovo *Róm*, *Rómia* (*cigán*, *Cigáni*), rómska problematika. Väčšiu pozornosť venovali informáciám s negatívnym akcentom, ako sú kriminalita, negatívne javy a pod.

very tohto prvého odborne fundovaného monitorovania informácií týkajúcich sa rómskej národnostnej menšiny vo vybraných relevantných mienkotvorných médiách dokazujú fakty, ktoré sa v odborných ale aj v niektorých laických kruhoch pertraktovali najmä ako kuloárne informácie a domnienky, ale na ktoré bolo poukázala kritika prejavov otvoreného či skrytého rasizmu na Slovensku zo strany USA, Európskej únie či Rady Európy:

²¹ Benkovič, B.: *Aký obraz Rómov prezentujú slovenské médiá*, *Monitoring menšinových správ* 3, Slovenský helsinský výbor, Bratislava, 1999, str. 11-12

1. Obraz Rómov v slovenských médiách akcentuje postoje a názory majority, ktorej sú médiá súčasťou.
2. Dominantné znaky tohto obrazu sú latentný rasizmus a prejavy intolerancie.
3. Charakteristickými prvkami obrazu Rómov v médiách je zdôrazňovanie predsudkov a stereotypov, ktoré vytvorila o Rómoch majorita, čo ale médiá za prejavy rasizmu nepokladajú.
4. Obraz Rómov v porovnaní s ostatnými národnosťami, etnickými či ostatnými menšinami je špecifický.
5. Nosné sú informácie o kriminalite, sociálnych otázkach a informácie, ktoré prezentujú psychosociálne charakteristiky Rómov. Väčšina týchto správ je negatívne emocionálne ladená voči Rómom.
6. Existencia tzv. „odborných odhadov“ o počte Rómov, demografickom vývoji ich menšiny vytvárajú v majoritnej spoločnosti negatívne nálady a postoje voči Rómom ako jednotlivcom, aj voči menšine ako celku.
7. Negatívne stereotypy a predsudky voči Rómom vznikali počas historického vývoja a boli determinované charakterom politického a sociálno-ekonomického stavu spoločnosti, v ktorej boli Rómovia viac-menej trpenou súčasťou, resp. aj objektom tvrdých represíí, a sú dlhodobo stabilné.

V roku 1999 autori Vašečka a Pinterová v práci Monitoring problematiky migrácie Rómov do krajín EÚ v profilujúcich slovenských denníkoch (január 1999 – apríl 2000) analyzovali monitorovanie problematiky migrácie Rómov v troch denníkoch – Slovenská Republika, SME a Pravda. Uvedené periodiká sú relevantné z hľadiska svojho významu a postavenia na mediálnom trhu, patria medzi najčítanejšie a rozsahom pokrytia témy Rómovia patria k dominujúcim médiám na Slovensku. Významné miesto z pohľadu vplyvu na čitateľov pri prezentovaní problematiky migrácie Rómov sú dôležité aj regionálne periodika Prešovský večerník, Prešovský denník, Korzár a Košický večer, pretože tieto otázky sú prioritne aktuálne práve na východnom Slovensku.

Pri celkovom hodnotení danej problematiky v monitorovaných médiách možno konštatovať, že informácie v denníkoch boli obsahovo zamerané na niekoľko základných okruhov:

1. Analýza dôvodov migrácie – posudzovanie sociálnej situácie Rómov, rasizmus a diskriminácia Rómov, popieranie príčin migrácie (úžera, komerčná činnosť, zneužívanie azylu), reakcie slovenských politikov a rómskych predstaviteľov a návrhy na riešenie migrácie i rómskej problematiky všeobecne.
2. Reakcie „západu“ na migráciu – cieľových krajín migrácie Rómov, EÚ ako celku, preklady článkov zo zahraničnej tlače, výzvy predstaviteľov cieľových krajín.
3. Reakcie slovenskej administratívy (vlády, aktivity SIS v problematike migrácie, analýzy návrhov na riešenie sociálneho postavenia Rómov.
4. Informatívne články o počtoch Rómov žiadajúcich o azyl, reportáže o živote Rómov v krajinách migrácie, o spôsoboch odchodu do zahraničia.
5. Problematika víz, ich zavádzania, resp. rušenia.
6. Vplyv migrácie na integračné snahy SR do EÚ²².

²² Vašečka, M., Pinterová, B.: Monitoring problematiky migrácie Rómov do krajín EÚ v profilujúcich slovenských denníkoch (január 1999 – apríl 2000), IVO, Bratislava, júl 2000, 20 s.

OBČIANSKE ZDRUŽENIE MEMO 98

Občianske združenie MEMO 98 je nezávislá a nadstranícka organizácia, ktorá vznikla v období pred voľbami do NR SR v roku 1998 a odvtedy monitoruje vysielanie významných elektronických médií s celoštátnou pôsobnosťou. MEMO 98 realizuje aj ďalšie projekty súvisiace s právami občanov na získavanie vyvážených a korektných informácií o veciach verejných.

Okrem úsilia o zabezpečenie vyváženého mediálneho prostredia, ktorému sa MEMO 98 venuje od svojho vzniku, je prioritou MEMO 98 umožniť občanom slobodne získavať informácie aj o činnosti štátnych orgánov a orgánov územnej samosprávy.

Od svojho vzniku MEMO 98 monitoruje vplyvné elektronické a tlačene médiá. Medzi monitorované elektronické médiá patrili, príp. naďalej patria: Slovenská televízia, TV Markíza, VTV, TV Luna, TA 3, TV Joj, Slovenský rozhlas, Rádio Twist, viaceré lokálne televízne stanice, ako aj denníky: Národná obroda, Nový čas, Nový deň, Pravda, Práca, Slovenská Republika a SME. Monitorovaním týchto zdrojov informácií poskytuje celkový obraz o politicky relevantnom vysielaní na Slovensku.

Predmetom monitoringu sú informácie o politických stranách a ich predstaviteľoch, významných vnútropolitických a zahraničnopolitických udalostiach.

MEMO 98 realizuje ďalšie projekty, ktoré súvisia s právami občanov na získavanie vyvážených a neskreslených informácií. Realizáciou týchto projektov sa chce MEMO 98 aktívne podieľať na procese vytvárania korektného a demokratického mediálneho priestoru na Slovensku.

Občianske združenie MEMO 98 zaoberajúce monitoringom médií v roku 2000 obrátilo svoju pozornosť aj na rómsku menšinu. Mesačne prebiehal monitoring hlavných významných elektronických médií. Sledované boli hlavné spravodajské relácie STV, TV Markízy a TV Luny, resp. Slovenského rozhlasu a Rádía Twist. V týchto boli zaznamenávané informácie o menšinách (v pozitívnom, neutrálnom alebo negatívnom duchu), o rôznych témach, resp. kauzách v súvislosti s nimi, ako aj informácie o osobnostiach reprezentujúcich príslušné menšiny.

Metodológia monitoringu

Zber údajov zabezpečujú **monitori**, ktorí sú vyškolení za účelom vykonávania kvalitatívnych a kvantitatívnych analýz televíznych, rozhlasových a novinových správ. V súčasnosti je k dispozícii skupina asi 30 vyškolených pracovníkov.

V záujme zabezpečenia dôslednosti, objektivity a kvality monitoringu je každé spravodajstvo sledované najmenej dvoma členmi monitorovacieho tímu. Televízne a rozhlasové spravodajstvá sú nahrávané a spolu s novinovými výtlačkami archivované pre prípadnú kontrolu, alebo potrebu spätného vyhľadania informácií.

V **elektronických médiách** je meraný **časový priestor** venovaný téme, môže to byť čas priameho vstupu, citácia prípadne záber.

Niekedy sa nedá povedať, že by sledovaný objekt analýzy dostal priestor, ktorý by sa dal zmerať, napriek tomu však bol spomenutý. Takúto referenciu označujeme ako **zmienku**.

Ku každému objektu popri priestore a zmienke sa priradí aj **hodnotiaca známka**, ktorá vystihuje spôsob akým sú informácie o meranom objekte prezentované. **Hodnotiaca známka** sa priradzuje objektu, aby bolo možné určiť v akom svetle bol daný objekt prezentovaný. **Hodnotiaca škála** pozostáva z piatich stupňov.

Stupeň 1 a 2 značí, že sledovaný objekt bol pozitívne zobrazovaný a v médiu boli odvysielané správy vyznievajúce v jeho prospech. Napríklad to znamená, že objekt bol v médiu chválený alebo obdivovaný; v takejto prezentácii sa môžu vyskytovať pozitívne emócie.

Stupeň 3 je známkou neutrálnou. To znamená, informácie mali vecný charakter a neboli podané expresívne alebo s emociálnym nábojom.

Správy ohodnotené **stupňom 4 a 5** zobrazovali objekt negatívne; prevažujú negatívne emócie, obviňujúce stanoviská, jednostranná kritika, poukazuje sa na neúspech.

Päťstupňová stupnica bola stanovená tak, aby sa vytvorila širšia hodnotiaca škála a aby monitori nezadávali iba neutrálne známky. Pri päťstupňovej škále majú monitori širšiu možnosť výberu z pozitívnej alebo negatívnej známky v porovnaní s trojstupňovou škálou. Tieto tri hodnoty, teda pozitívna, neutrálna a negatívna hodnota sa pridávajú vždy po jednom políčku na slúpcovom grafe.

Pod pojmom **vyvážené spravodajstvo** je myslené, že médium informuje o skutočnostiach takým spôsobom, že vyvážene poskytuje priestor stranám, ktorých sa skutočnosti týkajú. Prezentované údaje majú dôsledne informatívny charakter, bez hodnotiacich stanovísk.

Zo zozbieraných dát z určitého časového obdobia sa vytvárajú **grafy**. Typickou je prezentácia pomocou **koláčového** a **stĺpcového** grafu. Tieto dva grafy na seba nadväzujú. Koláčový graf percentuálne zobrazuje, aký priestor v pomere k ďalším sledovaným objektom analýzy poskytlo médium jednotlivým sledovaným stranám. Kvalitatívne vyhodnotenie priestoru, ktorý bol venovaný predmetu monitoringu, ukazuje stĺpcový graf, ktorý vyjadruje, aké referencie prevládali v danom médiu.

Okrem horeuvedených údajov, ktoré sú zmerateľné a dajú sa znázorniť na grafe sa v médiách vyskytujú aj **mediálne efekty**. Tieto „mediálne fauly“ sa síce nedajú zaznačiť na grafoch, ale dajú sa slovne popísať a tvoria nosnú časť analýzy o prezentovanej téme. Ide tu o správy, ktoré nezodpovedajú kritériám vyváženého a korektného sprostredkovania informácií. Ide hlavne o:

- významné informácie, o ktorých médium neinformovalo,
- jednostranné informácie bez uvedenia ďalších skutočností alebo názorov,
- zaujaté a obviňujúce skutočnosti,
- skreslené, nepresné, alebo neoverené informácie,
- expresívne, alebo nepresné použitie jazyka alebo opisu,
- zámerné používanie obrazových a zvukových efektov s pozitívnym alebo negatívnym zafarbením.

Ďalším sledovaným kritériom je **téma**, ktorej sa mediálny obsah týka. Sledovaním jednotlivých tém je možné vyhodnotiť výskyt tematických okruhov, ktoré sú v súvislosti s predmetom monitoringu spájané a odrážajú záujem médií pri prezentácií správ o minoritách.

ANALÝZA VYSIELANIA SPRAVODAJSKÝCH RELÁCIÍ VÝZNAMNÝCH MÉDIÍ O RÓMSKEJ NÁRODNOSTNEJ MENŠINE V ROKU 2000²³

Vysielací čas spravodajských relácií

V roku 2000 odvysielali Slovenská televízia, Televízia Markíza, Televízia Luna, VTV²⁴, Slovenský rozhlas a Rádio Twist celkovo 776:06:46 hodín spravodajských relácií v hlavnom vysielacom čase. Z tohto času tri televízne stanice (bez VTV) odvysielali 39,56% tohto času a dve rozhlasové stanice 54,72% vysielacieho času. Pri porovnaní médií obe verejnoprávne médiá (STV a SRO) z celkového vysielacieho času venovali svojmu spravodajstvu 32,6% a tri súkromné médiá (Markíza, Luna, Twist) takmer 50% vysielacieho času (49,7%). Pri porovnaní vývoja vysielacieho času v priebehu roka bol silnejší prvý polrok - 54,30%, zo štvrtrokov prvý 28,14% (nad 25% bol ešte druhý štvrtrok) a mesiacov marec - 9,92% (nad 9% ešte január a jún, pričom hodinovo to znamená vysielací čas nad 70 hodín), najslabší bol december - 4,71%. Priemerný vysielací čas spravodajských relácií pripadajúci na jeden mesiac je 8:06:46 hod., resp. mimo decembra to je v priemere na mesiac 8,66% z ročného vysielacieho času.

Z hľadiska podielu na celkovom vysielacom čase spravodajských relácií je nasledovné poradie:

1. Slovenský rozhlas – 242:44:39 hod., t.j. 31,27% vysielacieho času
2. Rádio Twist – 161:56:14 hod. t.j. 23,44% vysielacieho času
3. Televízia Markíza – 104:49:08 hod. t.j. 13,50% vysielacieho času
4. Slovenská televízia – 103:13:20 hod. t.j. 13,30% vysielacieho času
5. Televízia Luna – 99:00:11 hod. t.j. 12,76% vysielacieho času
6. VTV 7:48:14 hod. t.j. 1,01% vysielacieho času

Celkovo možno konštatovať, že ako všetky média spolu, tak médiá jednotlivo, mali vo svojom vysielaní spravodajstva silnejšie prvé polroky. U televíznych médií boli najsilnejšie prvé štvrtroky a najväčšiu vyrovnanosť v rámci celého roka vykazovalo vysielanie Slovenského rozhlasu.

Menšiny v spravodajstve médií

Prezentácia problematiky národnostných menšín vo vysielaní spravodajských relácií monitorovaných médií bola charakterizovaná najmä nízkym, menej než dvojpercentným zastúpením problematiky národnostných menšín, pričom viac ako 85% tohto času bolo venovaného rómskej národnostnej menšine.

Spolu sledované média odvysielali 12:34:47 hod. informácií o menšinách, čo je však len 1,62% vysielacieho času spravodajských relácií. Prevažovali opäť informácie odvysielané v prvom polroku – 56,48%. Problematika **Rómov** bola vo vysielaní médií zastúpená celkovo 11:29:58 hod, čo je 91,41% z času venovaného menšinám. **Ostatné menšiny** mali zastúpenie na ploche 1:00:57 hod.

STV venovala v spravodajstve menšinám spolu 1:44:12 hod., čo je 1,68% vysielacieho času spravodajských relácií. **Rómovia** boli vo vysielaní spravodajstva zastúpení 1:36:14 hod., čo je 92,35% času o menšinách.

Trendy boli charakterizované rovnako ako pri údajoch o vysielacom čase pre menšiny spolu (v STV), pretože ostatným menšinám bolo venovaných 0:02:27 hod. (100%) času o menšinách v roku, druhom polroku 93,20% vo štvrtom štvrtroku.

TV Markíza odvysielala o menšinách v spravodajstve spolu 1:53:27 hod., t.j. 1,85% vysielacieho času. **Rómovia** boli v spravodajstve o menšinách zastúpení 1:41:06 hod, t.j. 86,8%.

²³ Súhrnné výsledky za rok 2000 sú zverejnené na internetovej stránke MEMO 98 pod názvom Menšiny vo vybraných médiách za rok 2000 (www.memo98.sk, Správy MEMO – Aktuálne správy, 3.9.2001)

²⁴ Keďže VTV vysielala iba prvé dva mesiace roka, do celkového hodnotenia sa nezapočítava.

Ostatné menšiny boli vo vysielaní spravodajstva Markízy prezentované na ploche 0:06:24, pričom dominantný bol druhý polrok (73,70%).

TV Luna odvysielala spolu 0:59:14 hod. spravodajského času venovaného menšinám, čo je 0,99% vysielacieho času spravodajských relácií. **Rómovia** boli vo vysielaní zastúpení na priestore **0:54:42 hod.** t.j. 92,35% času venovaného menšinám. Tendencie boli charakterizované obdobne ako pri údajoch o menšinách spolu, nakoľko ostatným menšinám bol venovaný priestor iba v mesiaci august – 2 minúty 33 sekúnd.

SRo venoval vysielaniu spravodajstva o menšinách 3:49:50 hod, čo je 1,58% vysielacieho času spravodajských relácií. **Rómovia** boli v menšinovom spravodajstve zastúpení v celkove 3:25:31 hod. čo je 89,42% času venovaného menšinám. **Ostatné** menšiny boli prezentované na ploche 0:24:19 hod.

Twist venoval menšinám spolu: 3:07:03 hod, to je 1,71% vysielacieho času spravodajských relácií. **Rómovia** boli zastúpení na ploche 2:43:39 hod, čo bolo 87,49% spravodajstva o menšinách. **Ostatné menšiny** dostali v spravodajstve priestor 0:23:24 hod.

Syntéza výsledkov monitoru

Pri celkovom porovnaní a zhodnotení údajov vyplývajúcich z monitorovania médií je možné na základe syntézy týchto poznatkov konštatovať niektoré relevantne hodnoverné tvrdenia:

1. **Celková plocha hlavných spravodajských relácií bola výraznejšia v prospech rozhlasových médií.**
2. **Súčasne viac pozornosti spravodajstvu venovali súkromné než verejnoprávne médiá.**
3. **Spravodajské relácie boli celkove viac zastúpené v prvom polroku, v prvom štvrtroku (predovšetkým v marci), najmenej v decembri.**
4. **Napriek tomu nebola táto proporcionalita v médiách zachovaná pri prezentácii menšín v spravodajstve. V spravodajstve médií o menšinách jednoznačne dominovali správy o Rómoch. A to aj napriek výraznému počtu správ o osobnostiach v prospech nerómskych osobností.**
5. **K výraznejšej prezentácii došlo v prvom polroku, tretom, aj prvom štvrtroku a v mesiaci august, pričom marec bol informačne nevýrazný.**
6. **Rómska menšina v rámci tejto prezentácie mala väčší priestor v prvom polroku, prvom štvrtroku a v mesiaci august.**
7. **Ostatné menšiny mali výraznejšie zastúpenie v druhom polroku, treťom štvrtroku a tiež v mesiaci august.**
8. **Z hľadiska zastúpenia problematiky rómskej národnostnej menšiny sú pozoruhodné niektoré skutočnosti. Spoločné znaky z hľadiska prezentácie v médiách v rámci určitých časových dimenzií majú takmer rovnaké alebo príbuzné tendencie Témy spolu - (prvý polrok, tretí štvrtrok, august), Neznášanlivosť voči menšinám (druhý polrok, tretí štvrtrok, august) Kriminalita (prvý polrok, tretí štvrtrok, august) Kauzy (prvý polrok, tretí štvrtrok, august), Vyhlásenia o Rómoch (prvý polrok, tretí štvrtrok, august), Ficove návrhy (prvý polrok, tretí štvrtrok, august), Krádež zemiakov (august), Vražda A. Balážovej (prvý polrok, tretí štvrtrok, august, september, október), Správy (tretí štvrtrok, január, august, október), Správy o Rómoch (druhý polrok, tretí štvrtrok, august, január), Správy o kauzách (prvý polrok, tretí štvrtrok, august), Správy o vražde A. Balážovej (august).**
9. **Ostatné informácie majú charakter kampaňovitosti - odzneli podľa situácie (Politika štátu – dominantný mesiac október, Pomoc štátnych organizácií pri riešení problémov národnostných menšín – apríl, Samospráva a menšiny – február, Kultúra – jún, Školstvo – február, Sociálna sféra – júl, Rasové útoky – jún, Čičianska výzva – január), verejná mienka o menšinách nebola v médiách zastúpená vôbec.**
10. **Kauzy ako Exodus (prvý polrok, druhý štvrtrok, január a apríl) a Lunik IX (prvý polrok, prvý štvrtrok, február), ako aj správy o nich (prevažne neutrálne) dominovali v určitých obdobiach.**
11. **Prezentácia názorov osobností a zoskupení rómskej národnostnej menšiny bola tiež viac náhodná ako systematická (Daníhel – február, ROI - apríl, august, RIS – október, august, Patkoló – október, G.Adam –január).**

MONITOR 2001

Pre rok 2001 MEMO '98 nezískalo na realizáciu monitoru problematiky Rómov v médiách žiadny grant, a teda ani financie. Napriek tomu monitorovanie vysielania spravodajstva vybraných elektronických médií pokračovalo. Na mediálnom televíznom trhu došlo v roku 2001 k zmenám: neexistovala už VTV, v septembri prestala vysielat' aj TV Luna. Na druhej strane v septembri sa objavila nová, spravodajská televízia TA 3. Pri analýze stavu v roku 2001 budeme hodnotiť všetky médiá, teda aj TV Luna a TA 3, pričom ročné porovnávacie údaje roku 2001 s rokom 2000 budú akceptovať relevantný stav.

Vysielací čas spravodajských relácií (Tabuľka č. 7 – 13).

Aj v roku 2001 venovali médiá prezentácií problematiky menšín relatívne málo priestoru. Slovenská televízia, TV Markíza, TV Luna, TA 3, Slovenský rozhlas a Rádio Twist odvysielali spolu 13:47:11 hodín informácií o menšinách vo svojich hlavných spravodajských reláciách. Z tohto času tri televízne stanice (bez TA 3) odvysielali 42,19% tohto času a zvyšok dve rozhlasové stanice (Tabuľka č. 6). V porovnaní s rokom 2000 došlo k nárastu – index je 1,10 (Tabuľka č. 1). Pri porovnaní vývoja vysielacieho času v priebehu roka bol najsilnejší druhý štvrťrok – nad 35% médiá spolu a nad 33% jednotlivé médiá. Tak ako v roku 2000, mali vo vysielaní spravodajstva o menšinách všetky médiá spolu, aj médiá jednotlivo, informačné silnejšie prvé polroky.

Prezentácia problematiky národnostných menšín vo vysielaní spravodajských relácií monitorovaných médií bola charakterizovaná zachovaním trendov z roku 2000 (index 1,03). Celkove až 86,03% času bolo venovaného problematike Rómov. V rámci jednotlivých médií najväčší nárast času v prospech informácií o Rómoch bol v TV Markíza 98,17% (Graf č. 4), najmenej SRo (78,50% - Tabuľka č. 6). **Ostatné menšiny** mali zastúpenie na ploche 1:57:25 hod, čo ale v porovnaní s rokom 2000 predstavuje nárast – (index 1,93). Pričinila sa o to najmä STV, kde bol nárast najvyšší – až 7,82. A z hľadiska rozloženia v rámci štvrťrokov aj pri Rómoch, aj pri ostatných menšinách je najvýraznejší 2. štvrťrok (pri položke ostatné menšiny je to dokonca nad 50% - Tabuľka č. 7).

Záver

Z hľadiska tendencií prezentácie problematiky menšín, resp. rómskej menšiny vo vysielaní spravodajských relácií sledovaných médií je zrejmé, že celkove, resp. aj v jednotlivých sledovaných ukazovateľoch (témy, kauzy, prezentácia osobností) vykazujú výsledky roku 2001 podobné trendy ako v roku 2000 (pozri MONITOR 2000, MENŠINY VO VYBRANÝCH MÉDIÁCH, Analýza vysielania spravodajských relácií Slovenskej televízie, Televízie Markíza, Televízie Luna, Slovenského rozhlasu a Rádia Twist o rómskej menšine. MEMO 98, apríl 2001, www.memo98.sk).

Na základe syntézy poznatkov z monitorov MEMO 98 v roku 2000 a 2001 vyplývajú niektoré charakteristiky:

- 1. Problematike národnostných menšín venujú médiá vo svojom spravodajstve všeobecne minimálny priestor - niečo cez jeden a pol percenta vysielacieho času hlavných spravodajských relácií.**
- 2. Viac priestoru menšinám v spravodajských reláciách venovali rozhlasové médiá, pričom porovnanie verejnoprávnych a komerčných médií vyznieva celkove v neprospech verejnoprávnych.**
- 3. Pri vysielaní informácií o menšinách v spravodajstve monitorovaných médií jednoznačne dominovali informácie o rómskej národnostnej menšine (okolo 90%). Zastúpenie iných národnostných menšín je v tomto smere irelevantné.**
- 4. Prioritné sú kauzy, kampane a senzácie, ktoré dostávajú z hľadiska časového priestoru tie mesiace, v ktorých sa kauzy, kampane a senzácie uskutočnili. Aj v roku 2000, aj v roku 2001**

došlo v určitých mesiacoch k závažným udalostiam, ktoré v danom roku predurčili charakter mediálnej prezentácie problematiky rómskej národnostnej menšiny, resp. menšín vôbec. Boli to počas oboch rokov informácie o krádeži zemiakov, predstavy R. Fica o riešení rómskej problematiky rasovo motivovaný útok voči rómskej rodine, ktorý skončil smrťou A. Balážovej, resp. smrť K. Sendreia. Tieto udalosti boli dominujúcim prvkom v prezentácii problematiky národnostných menšín v spravodajstve všetkých monitorovaných médií.

5. Ďalšie dve udalosti mali tiež charakter káz – migrácia Rómov do zahraničia a kauza košického sídliska Luník IX. Obe udalosti dominovali v spravodajstve médií v relevantných mesiacoch aj v roku 2000 aj v roku 2001.
6. Minimálne boli v spravodajstve zastúpené kvázi neatraktívne témy – Pomoc štátnych organizácií pri riešení problémov národnostných menšín, v našom prípade Rómov, problematika vzťahov menšín, resp. Rómov a samosprávy, kultúra menšín, sociálna sféra a školstvo. Akoby médiá nemali záujem o prezentáciu riešenia problémov národnostných menšín, resp. Rómov v rámci hlavných spravodajských relácií.
7. Charakter informácií o Rómoch má znaky prevažne neutrálnych informácií; pozitívnych správ je minimum, v niektorých prípadoch a médiách sú dokonca hodnoty nulové. Značné množstvo správ má negatívnu hodnotu.
8. V týchto intenciách je vysielanie monitorovaných médií celkove charakterizované kampaňovitosťou, nesystémovým prístupom, náhodnosťou, vyhľadávaním káz a senzácií a jednoznačným alibizmom, ktorý charakterizuje obsah spravodajstva štylizovaného do roviny tzv. neutrálnosti. Najmä v prípade prezentácie informácií o rómskej národnostnej menšine tento typ spravodajstva má svoj dosť výrazný podiel na formovaní negatívnych postojov väčšiny obyvateľov k Rómom. Aj tú sú korene latentných rasových predsudkov slovenskej spoločnosti v posledných rokoch.
9. Absolútne nedostatočný, nekoncepčný, nesystémový je prístup predstaviteľov štátnych orgánov pri prezentácii najmä pozitívnych riešení problematiky rómskej národnostnej menšiny. V tomto smere zlyhal podpredseda vlády, ktorého v kompetencií je problematika národnostných menšín, najmä rómskej menšiny, ale ešte viac Vincent Danihel (resp. v 2. polroku 2001 Klára Orgovánová) ako splnomocnenec vlády SR pre riešenie problematiky rómskej národnostnej menšiny. Jeho prezentácia vo všetkých médiách trvala v roku 2000 iba 6 minút 11 sekúnd (necelých 19% času), v roku 2001 13 minút 28 sekúnd 28,76% času) všetkých reprezentantov rómskej národnostnej menšiny monitorovaných v spravodajstve médií. Pritom jeho prezentácia postráda pravidelnosť, systematickosť. Počas oboch monitorovaných rokov boli mesiace, kedy médiá osobu, resp. činnosť splnomocnenca vlády neprezentovali vôbec.
10. V kontexte všetkých týchto záverov je potrebné konštatovať, že výraznú zodpovednosť za celkovú situáciu v rokoch 2000 a 2001 majú aj, alebo najmä verejnoprávne médiá – Slovenská televízia a Slovenský rozhlas, pričom v niektorých ohľadoch najmä spravodajstvo STV má výrazný podiel na negatívnej situácii pri prezentácii informácií o národnostných menšinách, najmä o Rómoch.

Aj výsledky monitoru spravodajských relácií verejnoprávných médií (Slovenská televízia a Slovenský rozhlas), a komerčných médií (TV Markíza, TV Luna a Rádio Twist), ktorý bol venovaný problematike národnostných menšín, predovšetkým rómskej menšiny, v podstate potvrdili krízu slovenskej spoločnosti, ktorej niektoré dimenzie sú naznačené aj citovanej analýze pri charakteristike trendov v roku 1999-2000. Toto konštatovanie potvrdzujú aj ďalšie materiály, najmä v publikáciách Slovensko v roku 2000, resp. Slovensko v roku 2001, ktoré vydal IVO. Táto kríza sa relevantne dotýka aj problematiky národnostných menšín, najmä prezentácie informácií, ich rozsahu, podielu na hlavných spravodajských reláciách, ale najmä ich charakteru vo významných televíznych a rozhlasových médií, čím aj tieto médiá prispievajú k deformáciám názorov občanov Slovenska.

Literatúra:

1. Ako správne zobrazit' etnické menšiny v európskych krajinách, Odporúčania pre rozhlasové a televízne vysielanie, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, číslo 1,2, Academia Istropolitana, Bratislava, 1997
2. Benkovič, B.: Aký obraz Rómov prezentujú slovenské médiá, str. 11-12, In: Monitoring menšinových správ 3, Slovenský helsinský výbor, Bratislava, 1999
3. Benkovič, B. – Vakulová, L.: Obraz Rómov vo vybraných slovenských masmédiách, Politické vedy/Štúdie, Bratislava, Slovenský helsinský výbor, 2000, str. 83-113
4. Brečka, S.: Vzťah verejnosti k médiám a volebné preferencie, In: MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999, str. 12-16.
5. Brečka, S.: Médiá na Slovensku, In: MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999, str. 17-18
6. Cangár J.: Rómovia, Domino Fórum Domino fórum, 1999, číslo 25
7. Cangár, J.: Výchova a vzdelávanie Rómov, In: Slovenské školstvo na križovatke tisícročí, vývoj v rokoch 1989-1999, ÚIPS, Bratislava, 2000, str. 131-133
8. Cangár, J. a kol.: Monitor 2000, Menšiny vo vybraných médiách, Analýza vysielania spravodajských relácií Slovenskej televízie, Televízie Markíza, Televízie Luna, Slovenského rozhlasu a Rádia Twist o rómskej menšine, MEMO '98, Bratislava, 2000, <http://ww.memo98.sk>.
9. Dostál, O.: Národnostné menšiny, str. 155-173., In: Kollár, M., Mesežnikov, G. a kol.: Slovensko 2001; súhrnná správa o stave spoločnosti, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2001, str. 170-171
10. Füle, J., Mistríková, Z., Gindl, E.: Médiá, str. 589-614, In: Slovensko 2001, Súhrnná správa o stave spoločnosti, IVO, Bratislava 2001),.
11. Godársky, I.: Mediálne efekty, In: MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999, str. 34-36
12. Gyárfášová, O., Velšic, M.: Verejná mienka, In Kollár, M., Mesežnikov, G. a kol.: Slovensko 2001; súhrnná správa o stave spoločnosti, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2001,
13. Holina, V.: Monitorovanie volebnej kampane a obsahová analýzy, In: MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999, str. 19-21
14. Identita národnostných menšín. Príspevky medzinárodnej konferencie v Bratislave, Úrad vlády SR, Bratislava 2001,
15. Ivantyšin, M.: Vplyv médií na volebné správanie, In: MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999, str. 5-11
16. Kollár, M., Mesežnikov, G. a kol.: Slovensko 2001; súhrnná správa o stave spoločnosti, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 2001,
17. Kusý, M.: Rada Európy a európske štandardy menšinových práv, In: Identita národnostných menšín. Príspevky medzinárodnej konferencie v Bratislave, Úrad vlády SR, Bratislava 2001, str. 10-15
18. Listina základných práv a slobôd, Ústavný zákon s komentárom, SPN Bratislava 1992, 62 s. (L.Fogaš, L.Cibulka),
19. MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999
20. Mračka, M.: Monitoring médií, projekt MEMO '98, In: MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999, str. 26-33
21. Národnostná štruktúra SR s dôrazom na postavenie maďarskej národnostnej menšiny. Bratislava, Štatistický úrad SR 1994
22. Olejník, J.: Spracovanie dát na počítači, In: MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999, str. 37-47
23. Ondrušek, D.: Rómovia, vzdelávanie, tretí sektor, PDCS Bratislava, 2001, str. 20
24. Řičan, P.: Integrace Romům do české společnosti, In: Romové a Evropa, zborník z konferencie, Romske etnikum a multietnicita v zemích střední Evropy – evropský problém?, Štířín, 10.-13. 12. 1998, str. 221
25. Sociálna a ekonomická situácia potenciálnych žiadateľov o azyl zo Slovenskej republiky, IOM, Bratislava, jún 2000, 187 s.
26. Solovic, B.: Legislatívny rámec projektu, In: MEMO '98: Monitoring médií, MEMO '98, Bratislava, 1999, str. 24-25
27. Šalomon, P.: Vplyv tlače medzivojnového obdobia na formovanie vzťahu k Cigánom. Slovenský národopis 36, č. 1/1988, s. 141-154.

28. Táncoš, J., Lužica, R.: Zatratení a zabudnutí, IRIS Bratislava, 2002
29. Vašečka, M., Pinterová, B.: Monitoring problematiky migrácie Rómov do krajín EÚ v profilujúcich slovenských denníkoch (január 1999 – apríl 2000), IVO, Bratislava, júl 2000, 20 s.
30. www.memo98.sk/obcanrom